

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA FIBULELE DE SCHEMĂ TRACICĂ DIN TEZAURELE DE LA BUNEȘTI-AVEREȘTI ȘI EPURENI-HUȘI (JUD. VASLUI)

Dragoș Măndescu

In memoriam Violeta Veturia Bazarciuc

În urma analizei inventarului funerar în complexele închise din situri reprezentative (necropola getică de la Zimnicea¹ de exemplu), se poate constata că fibulele de schemă tracică erau purtate de cele mai multe ori într-un număr redus, de obicei una sau două exemplare (din cele 37 morminte ce conțineau fibule de schemă tracică la Zimnicea, 21 sunt cu o singură fibulă și opt cu două fibule). Se pune acum întrebarea dacă, în cazurile în care fibula apare într-un singur exemplar, s-ar putea determina și locul de prindere a acestei piese în ansamblul vestimentației. Nu este ușor de răspuns, deoarece aproape toate mormintele cu fibule de schemă tracică sunt de incinerare. Sunt însă și câteva de înhumare, care permit observarea poziționării reale a fibulei — mormântul de la Histria Necropola tumulară², cel de la Histria-sat³, dar și unul dintre puținele morminte de înhumare de la Zimnicea C15 M57⁴. În toate acestea fibula se afla în zona umărului drept. Un alt mormânt de înhumare, de la Poiana⁵, conținea un schelet de copil cu o fibulă pe umărul stâng de astă dată.

Detaliile de construcție ale fibulelor de schemă tracică oferă indicii prețioase în privința portului acestora. Privite frontal, se observă că cea mai mare parte a fibulelor de schemă tracică cunoscute (excepțiile sunt foarte rare, a se vedea mai jos) au portagrafele dispuse pe stânga piesei. Dacă se admite că poziția firească a fibulei era cu resortul spre centrul pieptului, cu piciorul spre exterior și cu arcul în sus, portagrafa nefiind expusă privirii, atunci acea majoritate a fibulelor cu portagrafa pe stânga era destinată a fi purtată pe umărul drept sau pe partea dreaptă a pieptului, ceea ce concordă cu cele trei cazuri concrete prezentate anterior.

Printre complexele închise cu un mare număr de fibule, două morminte de la Zimnicea ies în evidență cu cele opt (C2 M16) și nouă (C10 M34) fibule pe care le conțineau. „Recordul” îl deține însă mormântul de incinerare din tumulul trei de la Iablanța (Bulgaria)⁷: zece fibule din bronz (nici una din ele nu are portagrafa dispusă pe dreapta piesei). Ultimele trei cazuri sunt excepții care par să ilustreze mai curând înmormântarea defunctei (ni se pare evident că este vorba de o femeie) cu întregul său „set” de podoabe / accesorii vestimentare, decât o garnitură reală de port în viața de zi cu zi.

Pe de alta parte, o atentă determinare antropologică a materialului osteologic din mormintele respective nu este exclus să ducă la o repartizare a acestuia la doi sau mai mulți indivizi, ceea ce ar schimba datele problemei, anulând statutul de excepții. Mai mult, fibulele din aceste morminte nu par să fi fost destinate unei garnituri propriu-zise, care ar trebui să fie legată într-o măsură oricât de redusă de ideea de simetrie, toate piesele ilustrate fiind pentru partea dreaptă a pieptului (în funcție de detaliile specificate anterior). Cvasitotalitatea pieselor ce formează garniturile prezentate mai sus au portagrafa pe partea stângă a piesei, fiind destinate, după cum

am arătat, portului pe partea dreaptă a pieptului sau pe umărul drept - poziția firească a fibulei de schemă tragică în ansamblul vestimentației. Ele sunt piese de serie, procurate în cantități variabile de către purtător, toate la un moment dat, sau acumulate în timp, din ateliere care produceau exemplare pentru uzul obișnuit, standardizat, comun.

O notă distinctă în ansamblul fibulelor de schemă tragică este constituită de exemplarele descoperite în tezaurele de la Bunești-Averești (1979⁸ și 1981⁹) și Epureni-Huși¹⁰. Acestea au trăsături tipologice bine conturate: toate sunt din argint; arcul este masiv, puternic îngroșat și fațetat; piciorul subțire, ușor îndoit, nu se ridică prea mult; butonul terminal — mare, proporțional cu piciorul — este de cele mai multe ori decorat¹¹. Varianta aceasta este una exclusiv est-carpatică și mai exact - caracteristică Podișului Central Moldovenesc: la fibulele din cele trei tezaure se adaugă încă două, cu aceleași trăsături distinctive — una (din bronz) se află în Muzeul de istorie din Bârlad¹², iar cealaltă (din argint) provine de la Poiana-Nicorești (jud. Galați)¹³.

Atât în tezaurul de la Epureni, cât și în cele de la Bunești, jumătate din piese sunt destinate spre a fi purtate pe dreapta (privite frontal, au portagrafa și resortul format pe stânga) și jumătate pe stânga (resortul și portagrafa pe dreapta fibulei). Considerăm că evidenta simetrie de dispunere a acestora, dată de particularitățile de construcție, îndreptățesc afirmația că piesele din fiecare tezaur sunt accesoriile unui costum, avându-și locul bine stabilit în cadrul aceluiași tip de port. Ideea de simetrie este întărită și de numărul par al pieselor: Bunești-Averești 1979 12 fibule, Bunești-Averești 1981 — două fibule, Epureni-Huși patru fibule. Foarte probabil, acestea au fost realizate de la bun început ca garnituri unitare de podoabe, ca rezultat al unei concepții estetice, de dispunere, prestabilită. Diferența clară între aceste garnituri din tezaure și garniturile din morminte alcătuite din piese "ordinare" (să le numim așa) ni se pare destul de evidentă.

În privința datării fibulelor variantei central-moldovenești, un pseudosprijin sunt monedele împreună cu care au fost descoperite la Bunești și la Epureni. La Bunești, din tezaurul 1979 făcea parte și o drăhmă histriană¹⁴. Asocierea fibulelor cu această monedă nu ajută prea mult, perioada ei de circulație fiind cuprinsă între sec. IV și sec. I a.Chr. / I p.Chr. chiar¹⁵. În ceea ce privește tipul menetar Huși-Vovriești cu care fibulele erau asociate la Epureni, dar și la Bunești, pentru început au fost plasate în sec. II a.Chr.¹⁶, avându-se drept argument datarea fibulelor respective pe baza tipologiei lui D. Berciu. Dacă C. Preda încadra monedele Huși-Vovriești între sfârșitul sec. III și prima jumătate a sec. II a.Chr.¹⁷, atribuindu-le bastarnilor, V. Mihăilescu-Bârliba are o atitudine ceva mai nuanțată — le pune în legătură cu elementele celtice antrenate în migrația populațiilor germanice dintre Elba și Oder, situându-le între aceleași limite cronologice ca cele ale culturii Poienești-Lukașevka, aproximativ 150 - sfârșitul sec. I a.Chr. Era astfel acceptată "fără reținere" limita superioară (mijlocul sec. II a.Chr.) de utilizare a fibulelor aflate în asociere cu aceste monede¹⁸. Însă M. Babeș atrăgea atenția, în 1993, asupra faptului că nici o monedă de acest tip nu a fost găsită în vreun sit Poienești-Lukașevka, neexistând nici un argument pe baza căruia să se presupună o legătură între acestea și bastarni. Chiar dacă aria lor de răspândire

corespunde în Moldova cu aceea a culturii Poienești-Lukașevka, aceste piese aparțin perioadei "prebastarnică"¹⁹ Către o încadrare cronologică a acestor monede în limitele sec. III, mai precis în a doua jumătate a sec. III a.Chr. pledează și tezaurul de la Turulung, în care alături de monede Huși-Vovriești se afla și o tetradrahmă de la Eumenes I al Pergamului (263-241 a.Chr) emisă în 260²⁰ Ținând seama de aceste ultime argumente, cât și de aspectul stilistic (tipologic ele ilustrează o ipostază evoluată a fibulei de schemă tracică), considerăm că fibulele de la Bunești-Averești și Epureni-Huși pot fi datate la mijlocul și în cea de-a doua jumătate a sec. III a.Chr., poate cel mult spre sfârșitul său, neavând nici un argument pentru depășirea limitei superioare a acestui secol.

NOTE:

¹ A.D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, Dacia N.S.24, 1980, p. 19-126.

² P. Alexandrescu, *Necropola tumulară. Săpături 1955-1961*, în vol. Histria, II, București, 1966, p. 231, pl. 102.

³ E. Condurachi și colaboratorii, *Șantierul arheologic Histria*, Materiale 9, 1970, p. 218, fig. 31 și 32.

⁴ A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 34, fig. 47/19.

⁵ R. Vulpe și colaboratorii, *Șantierul Poiana*, SCIV 3, 1952, p. 95, fig. 4/2, dreapta.

⁶ A.D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 21, respectiv p. 26.

⁷ A. Bojkova și D. Agre, *Trakiiski moghili v mesnosta Iablanitza krai Etropole*, Arheologija Sofia 37, 1995, 4, p. 34-35, fig. 3.

⁸ V.V. Bazarciuc, *Tezaurul geto-dacic de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA 32, 1981, 4, p. 563-570.

⁹ V.V. Bazarciuc, *Cetatea geto-dacică de la Bunești, jud. Vaslui*, SCIVA, 34, 1983, p. 249-273.

¹⁰ G. Severeanu, *Trèsor de Huși. Ornaments et monnaies daces de la région Huși*, București 1-2, fasc. 1, 1935, p. 17-36.

¹¹ D. Berciu, *Ein Problem au der Frühgeschichte-Südösteuropas. Die trakischen Fiblen*, Balcanica 6, 1943, fig. 6, varianta Vc; V.V. Zira, *Bemerkungen zu den thraco-getischen Fiblen*, Dacia N.S. 40-42, 1996-1998, p. 46-48, fig. 6 – varianta nu este însă diferențiată de grupa generală a fibulelor cu piciorul în formă de S și cu arcul fațetat.

¹² Piesă inedită. Locul descoperirii: Bârlad grădina publică. Mulțumesc pentru informație d-lui dr. Mircea Babeș.

¹³ S. Teodor și S. Țau, *Obiecte de port și podoabă din așezarea geto-dacică de la Poiana, jud. Galați, I. Fibule*, Arheologia Moldovei 19, 1996, p. 94, fig. 2/14, nr. catalog 23.

¹⁴ *Supra*, nota 8, p. 568.

¹⁵ V. Mihăilescu-Bârliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economic și monedă*, Iași, 1990, p. 49.

¹⁶ C. Preda, *Tezaurul de monede geto-dacice de la Vovriești*, Arheologia Moldovei 4, 1966, p. 165.

¹⁷ *Ibidem*, p. 165; idem. *Monedele geto-dacilor*, Biblioteca de arheologie 19, 1973, p. 126.

¹⁸ V. Mihăilescu-Bârliba, *op. cit.*, p. 71-72, 74.

¹⁹ M. Babeș, *Die Poienestî-Lukaşevka Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten von Christi Geburt*, Saarbrucker Beiträge zur Altertumskunde 30, Bonn, 1993, p. 55.

²⁰ T. Bader, SCN 6, 1975, p. 174, fig. 1 / 4, apud M. Babeș, *op. cit.*, p. 55; M. Gramatopol, *Arta monedelor geto-dacice*, Curente și sinteze 61, București, 1997, p. 86.

CONSIDÉRATIONS CONCERTANT LES FIBULES DE SCHÉMA THRACIQUE DES TRSORS DE BUNEȘTI-AVEREȘTI ET EPURENI-HUȘI (DÉP. VASLUI)

La fibule de schéma thracique portée d'habitude en nombre réduit dans l'ensemble de la vestimentation - un ou deux exemplaires, sur la partie droite de la poitrine ou sur l'épaule droit. La majorité des exemplaires sont des pièces de série, produites dans des ateliers en grande quantité pour l'emploi ordinaire, standardisé, commun.

Une note distinctive est constitué par les fibules d'argent des trésor de Bunești-Averești et Epureni-Huși, celles - ci faisant partie d'une variante propre au Plateau Central de Moldavie. Elles ont été réalisées dès le début comme des garnitures unitaires d'ornements, le résultat d'une conception esthétique, de disposition, préétablie. La symétrie de leur disposition dans le cadre de l'ensemble vestimentaire respectif est renforcée encore par le nombre pair des pièces: Bunești-Averești 1979 - 12 fibules, Bunești-Averești 1981 - deux fibules, Epureni-Huși - quatre fibules.

On peut les dater dans la deuxième moitié/la fin du III-ème siècle av. J. Chr.